

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.6 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-2-6>

Ільків Наталія Володимирівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3182-8391>

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню сучасного стану таких основних організаційно-правових форм досягнення екологічної безпеки, як стратегічна екологічна оцінка й оцінка впливу на довкілля. Також розглядаються шляхи вдосконалення національного законодавства, що визначає правові засади реалізації цих організаційно-правових форм гарантування екологічної безпеки з урахуванням Європейського зеленого курсу.*

Стратегічна екологічна оцінка як важливий інструмент, за допомогою якого можливе виявлення та врахування чинників чи можливих наслідків політик, програм, стратегій, інших документів державного планування для довкілля, зокрема й для здоров'я населення, і відповідне розроблення заходів із запобігання можливим негативним наслідкам, зменшення та пом'якшення останніх, потребує вдосконалення процедури її проведення, підвищення прозорості, запровадження відповідальності за нездійснення стратегічної екологічної оцінки. Зазначається, що створення Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки дозволить систематизувати та зробити доступною для громадськості інформацію щодо стратегічної екологічної оцінки документів державного планування.

Досліджено, що запровадження в Україні воєнного стану зумовило встановлення обмежень окремих конституційних прав і свобод людини та громадянина, серед яких обмеження у процедурі оцінки впливу на довкілля. Оновлений режим надання доступу до документації з оцінки впливу на довкілля для потреб участі у процедурі суттєво обмежує права та можливості громадськості, порушує низку міжнародних зобов'язань і положень національного законодавства. Обмеження роботи публічного реєстру не має слугувати підставою для обмеження доступу до інформації.

Зроблено висновок, що під час планування повоєнного відновлення України обов'язковому врахуванню підлягає довкіллевий компонент, а принцип сталого розвитку повинен бути основоположним для формування програм і складення переліку заходів. Запровадження завдань, проєктів і заходів національної програми «Відбудова чистого та захищеного середовища» у контексті Плану відновлення України повинно забезпечити реалізацію екологічної політики відповідно до євроінтеграційного напрямку розвитку України та Європейського зеленого курсу.

***Ключові слова:** організаційно-правові форми забезпечення екологічної безпеки, план відновлення України, Європейський зелений курс, стратегічна екологічна оцінка, оцінка впливу на довкілля.*

Ilkiv Nataliia. THE PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF CERTAIN ORGANIZATIONAL AND LEGAL FORMS OF ENSURING ENVIRONMENTAL SAFETY UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE AND PROSPECTS FOR IMPROVEMENT

***Abstract.** The article is devoted to the study of the current state of such basic organizational and legal forms of ensuring environmental safety as strategic environmental assessment and environmental impact assessment.*

Ways to improve national legislation are also determined. It defines the legal basis for the implementation of these organizational and legal forms of ensuring environmental safety, taking into account the European Green Course.

Strategic environmental assessment is an important tool. It makes it possible to identify and take into account factors or possible consequences of policies, programs, strategies, other state planning documents for the environment, including public health, and accordingly develop measures to prevent, reduce and mitigate possible negative consequences, needs improvement conducting procedure, increasing its transparency, introducing responsibility for failure to carry out a strategic environmental assessment. It is noted that the creation of the Unified register of strategic environmental assessment will allow to systematize and make available to the public information on strategic environmental assessment of state planning documents

It was investigated that the introduction of martial law in Ukraine led to the establishment of restrictions on certain constitutional rights and freedoms of a person and a citizen. Among them are limitations in the environmental impact assessment procedure. The updated regime for providing access to environmental impact assessment documentation for the purposes of participation in the procedure significantly limits the rights and opportunities of the public, and violates a number of international obligations and provisions of national legislation. Limiting the operation of the public register is not the same as limiting access to the document.

It was concluded that when planning the post-war recovery of Ukraine, the environmental component must be taken into account. The principle of sustainable development should be fundamental for forming programs and drawing up a list of measures. The implementation of tasks, projects and measures of the national program "Reconstruction of a clean and protected environment" in the context of the Recovery Plan of Ukraine should ensure the implementation of environmental policy in accordance with the European integration direction of Ukraine's development and the European Green Course.

Key words: *organizational and legal forms of ensuring environmental safety, recovery plan of Ukraine, European Green Course, strategic environmental assessment, environmental impact assessment.*

Постановка проблеми. Повномасштабна війна Російської Федерації проти України значно поглибила ті кризові явища, які мали місце в Україні до її початку, та призвела до багатьох нових соціальних і гуманітарних проблем. Однією з таких, що потребує невідкладного вирішення, є проблема гарантування безпечного стану довкілля. Багатогранність форм впливу бойових дій на природні екосистеми з довготривалими наслідками, їх масштаби та ступінь ураження довкілля вказують на вчинення окупантом в Україні екоциду.

Очевидним і неспростовним є той факт, що характер і масштаби воєнних дій окупанта щодо України завдають шкоди не лише довкіллю в межах однієї держави, але і глобальній екологічній рівновазі. Результатом бойових дій стає забруднення водойм, земель, повітря, знищення лісів і об'єктів природно-заповідного фонду, що в довгостроковій перспективі спричинить небезпечні збитки екосистемі всієї Європи. Усунення наслідків цієї війни для довкілля може бути тривалим. Отже, зважаючи на ці обставини та той факт, що Україна у 2021 році офіційно заявила про своє прагнення долучитися до Європейського зеленого курсу (далі – ЄЗК), відновлення довкілля повинно відбуватись за сучасними

європейськими стандартами з урахуванням принципів ЄЗК.

Побудова сталого миру потребує проведення оцінки екологічної шкоди, ужиття заходів із захисту населення від шкоди, завданої навколишньому природному середовищу, усунення та нейтралізацію екологічних ризиків із використанням екологічно безпечних інструментів для відновлення екосистем. Як слушно зауважують експерти, замало зусиль для посилення й імплементації законів, що захищають довкілля, а також притягнення до відповідальності винних за шкоду, якої завдано у зв'язку зі збройними конфліктами, необхідні сильні державні інституції й ефективні правові норми, відповідальне лідерство, що підкріплене науково обґрунтованими рішеннями, які б реально захищали екосистеми, а отже, рятували життя [1, с. 8].

Під час розгляду перспектив повоєнного відновлення для збереження та сталого використання навколишнього природного середовища України варто зазначити, що ефективно врегулювання цих проблем можливе тільки за умови проведення низки реформ управління в галузі екології. Варто зауважити, що частину з них було розпочато в довоєнний час. Через неефективний стан системи державного еко-

логічного управління, екологічного контролю, екологічного моніторингу, неефективну інтеграцію екологічної складової частини до соціально-економічного розвитку України в довоєнний час не було досягнуто цілей екологічної безпеки та сталого природокористування, отже, була загальмована інтеграція в європейський простір. У проєкті плану відновлення України способом досягнення такої стратегічної цілі повоєнного відновлення, як чисте та безпечне довкілля, визначено, зокрема, досягнення європейських стандартів державного управління в галузі охорони довкілля [2]. Сучасним ключовим викликом визнано необхідність удосконалення правових та інституційних механізмів для забезпечення ефективного державного управління в галузі охорони довкілля, зокрема й у сфері державного екологічного контролю, екологічного моніторингу, стратегічної екологічної оцінки й оцінки впливу на довкілля.

Стан опрацювання проблематики. Питання організаційно-правових форм гарантування екологічної безпеки неодноразово були предметом наукових досліджень. Загальні підходи до правового забезпечення екологічної безпеки закладено у працях провідних українських науковців, зокрема: В.І. Андрейцева, Н.О. Багай, Г.І. Балюк, О.Г. Бондар, М.Я. Ващишин, О.В. Гафурової, А.П. Гетьмана, А.В. Духневич, В.М. Єрмоленка, І.І. Каракаша, Т.О. Коваленко, І.О. Костяшкіна, М.В. Краснової, Т.В. Курман, А.М. Мірошниченко, В.Л. Мунтяна, В.В. Носіка, В.Д. Сидор, А.М. Статівки, В.Ю. Уркевича, М.В. Шульги й інших.

Однак предметом дослідження в межах цієї наукової розвідки слугуватимуть такі основні організаційно-правові форми гарантування екологічної безпеки, як стратегічна екологічна оцінка й оцінка впливу на довкілля з урахуванням умов воєнного стану, перспективи їх удосконалення, що мають бути враховані у плануванні повоєнного відновлення України з дотриманням ЄЗК.

Як мету статті визначено теоретико-прикладний аналіз нормативно-правового регулювання в умовах воєнного стану та

визначення перспектив удосконалення стратегічної екологічної оцінки й оцінки впливу на довкілля крізь призму цілей сталого розвитку та ЄЗК.

Виклад основного матеріалу. У Декларації Міжнародної конференції з питань відновлення України (Лугано (Швейцарія), 4–5 липня 2022 р.) серед ухвалених керівних принципів, що є основоположними для процесу відновлення України (так звані «Принципи Лугано»), виокремлено принцип сталого розвитку [3, с. 3]. Його суть сформульована як спрямованість процесу відновлення на сталу відбудову України відповідно до Порядку денного сталого розвитку до 2030 р. та Паризької Угоди, з інтеграцією соціальних, економічних і екологічних аспектів, включно із «зеленим» переходом, тобто дотриманням Європейського зеленого курсу, метою якого є подолання викликів, що пов'язані зі зміною клімату та деградацією довкілля, шляхом переходу Європейського Союзу (далі – ЄС) до сучасної ресурсно-ефективної та конкурентоспроможної економіки.

Державницьке розуміння актуальності цих питань відображено у проєкті плану відновлення України. На реалізацію принципу сталого розвитку спрямовані тією чи іншою мірою всі п'ятнадцять національних програм у різних секторах економіки та суспільного життя, що становлять план відновлення України. Так, у програмі «Відбудова чистого та захищеного середовища» досягнення такої стратегічної цілі повоєнного відновлення, як чисте та безпечне довкілля, розглядається крізь призму інтеграції кліматичних цілей у всі сектори економіки та суспільного життя; мінімізацію ризиків для екологічної безпеки (хімічна та радіаційна безпека); запобігання промислового забрудненню, зменшення останнього, запровадження принципу «забруднювач платить»; ефективне управління відходами; збалансоване використання природних ресурсів і забезпечення їхньої належної якості; відновлення та розвиток природоохоронних територій, збереження біорозмаїття, збільшення площ природних екосистем і збалансування ландшафтів; досягнення європейських стандартів державного

управління в галузі охорони довкілля. Основними напрямками реалізації цієї програми визначено такі, як: 1) кліматична політика: запобігання змінам клімату, адаптація до них; 2) екологічна безпека й ефективне управління відходами; 3) збалансоване використання природних ресурсів в умовах підвищеного попиту й обмежених пропозицій; 4) збереження природних екосистем і біологічного розмаїття, відновлення та розвиток природоохоронних територій і об'єктів; 5) ефективне державне управління у сфері охорони довкілля та природокористування. Власне крайній напрям включає проекти та заходи з реформи державного управління у сфері охорони довкілля та природних ресурсів, удосконалення інструментів реалізації державної екологічної політики, екологічний контроль і юридичну відповідальність, моніторинг довкілля, доступ громадськості до екологічної інформації та участь в ухваленні рішень. Варто зауважити, що діяльність у цьому напрямі була розпочата в довоєнний період, навіть досягнуто деякого прогресу, що полягав у дотриманні Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у частині узгодження законодавства про оцінку впливу на довкілля (далі – ОВД), стратегічну екологічну оцінку (далі – СЕО) з моніторингом вод і атмосферного повітря. Однак незавершеність реформ і корективи, які привнесла війна, потребують їх доопрацювання та перегляду.

У проекті плану відновлення України серед списку проектів, що покликані забезпечити ефективність державного управління у сфері охорони довкілля та природокористування, визначені такі, як оцінка шкоди та збитків довкіллю та потреб на відновлення довкілля внаслідок російської збройної агресії, реформування системи екологічного контролю, удосконалення процедур СЕО й ОВД, трансформація структури вітчизняної системи екологічного оподаткування з метою посилення стимулювальної функції екоподатку та гармонізації з податковою системою ЄС, підвищення спроможності щодо інтеграції екологічної політики у сталий просторовий і регіональний розвиток, створення Міжвідомчої програми «Екологічна просвіта

та інформування для сталого розвитку України на 2022–2032 рр.» для кожної області України, аудит і відновлення інфраструктури державної системи моніторингу довкілля, що постраждала внаслідок воєнних дій; її модернізація, розбудова та діджиталізація, відновлення та модернізація національної гідрометеорологічної служби України, відновлення, модернізація й оптимізація мережі спостережень і надходження інформації про небезпечні геологічні процеси та стан підземних вод, створення ІТ-системи для забезпечення електронної послуги з видачі дозволу на викиди забруднювальних речовин у повітря, упровадження Єдиної екологічної платформи «ЕкоСистема» загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації та її мережі, упровадження обліку й економічної оцінки екосистемних послуг у державне природоохоронне управління та галузевий розвиток [2, с. 57–68]

Серед першочергових проектів, розпочати реалізацію яких планується вже у 2022–2023 рр., – удосконалення процедури ОВД, скорочення строків її проведення, удосконалення процедури СЕО в Україні. Актуальність і необхідність цього проекту випливає з того, що повоєнне відновлення та розвиток економіки потребуватимуть сильних і ефективних процедур СЕО й ОВД. Натеper результати СЕО не досить враховуються у проектах документів державного планування. Причиною особливої уваги до правового регулювання СЕО й ОВД є необхідність забезпечення інтеграції до планів, програм та інших документів державного планування, що пов'язані з відновленням держави, екологічного блоку (зокрема, відновлення екосистем, розвитку мережі природоохоронних територій і об'єктів, «великого заліснення», кліматичних ініціатив тощо), на виконання міжнародних і євроінтеграційних зобов'язань України.

Заходами, спрямованими на досягнення цієї перспективи, визнаються у програмі такі, як удосконалення законодавства, створення оновленої моделі СЕО, запровадження контролю

за дотриманням законодавства у сфері СЕО, реалізація відповідних повноважень органом державного екологічного контролю; запровадження функціонування реєстру СЕО; забезпечення здійснення СЕО документів державного планування, зокрема й пов'язаних із відновленням України, усунення наслідків війни.

Деякі кроки вже зроблені. Так, Верховною Радою України схвалено у другому читанні урядовий законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо запровадження відповідальності за порушення порядку здійснення стратегічної екологічної оцінки» № 5159.

Як прокоментував законопроект Міністр захисту довкілля та природних ресурсів Р. Стрілець, СЕО є одним із ключових інструментів забезпечення «зеленого» відновлення країни після війни з Росією.

Виходячи із законодавчого визначення поняття СЕО як «процедури визначення, опису й оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля, зокрема й для здоров'я населення, виправданих альтернатив, розроблення заходів із запобігання можливим негативним наслідкам, зменшення та пом'якшення таких, яка включає визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки, складання звіту про стратегічну екологічну оцінку, проведення громадського обговорення та консультацій (за потреби – транскордонних консультацій), урахування в документі державного планування звіту про стратегічну екологічну оцінку, результатів громадського обговорення та консультацій, інформування про затвердження документа державного планування» (ст. 1 Закону України «Про СЕО») [4], вона є важливим інструментом, за допомогою якого можливі виявлення та врахування чинників чи можливих наслідків політик, програм, стратегій, інших документів державного планування для довкілля, зокрема й для здоров'я населення, розроблення заходів із запобігання можливим негативним наслідкам, зменшення та пом'якшення останніх.

Ухвалення відповідного закону фактично вдосконалить процедуру СЕО, підвищить її прозорість, запровадження відповідальності

за нездійснення СЕО, порушення порядку її проведення, неврахування результатів СЕО, припинить системні порушення в цій галузі.

Для дієвості цих положень важливим буде створення відкритого цифрового інструменту для доступу до інформації про СЕО проєктів планів, програм та інших документів державного планування, а також урегулювати питання функціонування реєстру. Законопроект передбачає створення Єдиного реєстру СЕО, що, у свою чергу, дозволить систематизувати та зробити доступною для громадськості інформацію щодо СЕО документів державного планування.

З погляду відповідності цих положень європейському законодавству варто зауважити, що закріплення на законодавчому рівні положення про гарантування вільного та відкритого доступу, що забезпечується через інтернет, до Єдиного реєстру СЕО відображатиме основні принципи, зафіксовані у ст. 6 Директиви 2001/42/ЄС Європейського парламенту та Ради від 27 червня 2001 р. про оцінку наслідків окремих планів та програм для довкілля, щодо надання можливості органам влади та громадськості ознайомлюватись та надавати свої пропозиції «щодо проєктів планів або програм та щодо супровідного екологічного звіту перед затвердженням плану або програми або їх поданням на проходження законодавчої процедури» [5]. Також відповідає це і п. 6 ст. 6 Директиви, яка надає державам-членам право самостійно обирати детальні процедури інформування та консультування з органами влади та громадськістю.

Логічним є положення законопроекту про необхідність ухвалення низки підзаконних актів, зокрема й з метою визначення порядку ведення Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки. Під час ухвалення таких підзаконних актів із новими методичними підходами (постанова Кабінету Міністрів щодо порядку ведення СЕО, внесення змін до наказу Міндовкілля від 10 серпня 2018 р. № 296, яким затверджено Методичні рекомендації зі здійснення СЕО документів державного планування) треба буде врахувати впливи та наслідки збройної агресії Росії.

Важливо, що буде вирішене й питання повноважності Державної екологічної інспекції як органу контролю за дотриманням законодавства про СЕО.

Окреме правове регулювання має отримати питання оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади або органів місцевого самоврядування у процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки. Його закріплення відобразатиме відповідність тенденцій регулювання ст. 6 Директиви 2003/4/ЄС Європейського парламенту та Ради від 28 січня 2003 р. про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС, що передбачає гарантії для осіб, які вважають, що їхній запит про надання інформації було проігноровано, незаконно відмовлено в його виконанні (частково або цілком), на запит було надано незадовільну відповідь [6].

Але навіть у складний час сьогодення держава повинна піклуватись про збереження вже наявних позитивних надбань. Так, запровадження в Україні воєнного стану зумовило встановлення обмежень окремих конституційних прав і свобод людини та громадянина, серед яких обмеження у процедурі ОВД. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, беручи до уваги постанови Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314 «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» та від 12 березня 2022 р. № 263 «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану», для убезпечення даних, які містяться в Єдиному реєстрі з ОВД, і недопущення будь-яких несанкціонованих дій з інформацією Реєстру з боку країни-агресора видало наказ «Про тимчасове обмеження доступу до Реєстру з оцінки впливу на довкілля» від 22 березня 2022 р. № 159.

Але оскільки, попри продовження бойових дій на окремих територіях держави, економічна активність в Україні відбувалася, промислові й інфраструктурні об'єкти планува-

лися, розширилися, перепрофільовувалися, велика кількість підприємств переміщувалися в безпечніші регіони, потреба регулювати негативний вплив такої діяльності на довкілля зумовила ухвалення нового наказу № 177 «Про тимчасове обмеження доступу до Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля» від 20 квітня 2022 р., яким передбачалось тимчасове обмеження зовнішнього використання Реєстру. Доступ до Реєстру відновили для уповноваженого центрального та територіальних органів, а також для суб'єктів господарювання, що проходять процедуру ОВД, за їхньою заявою. Оскільки законодавчо встановлена процедура ОВД неможлива без участі громадськості, то черговим наказом від 15 червня 2022 р. було відновлено роботу Реєстру для зовнішнього користування, але із закріпленням обмежень для громадськості. Зокрема, для зовнішнього використання закритою було залишено таку інформацію: 1) усі справи з ОВД, за якими станом до 24 лютого 2022 р. були отримані висновки з ОВД; 2) документацію з ОВД, що подається суб'єктом господарювання, зокрема і звіт з ОВД; 3) Google-карти, які в кожній справі з ОВД відображають орієнтовне місце провадження планованої діяльності. Громадськості обіцяли забезпечити можливість відстежувати перебіг процедур ОВД у Реєстрі, а документацію з ОВД надавати за запитом після ідентифікації осіб, що її запитують.

Експертами БФ «ЕПЛ» у результаті проведеного правового аналізу зроблено висновки про легітимність обмеження органами державної влади роботи інформаційних, інформаційно-комунікаційних і електронних комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів, однак вони слушно вказали на те, що це не дає підстав для порушення режиму доступу до публічної інформації, зокрема і екологічної інформації, порядок доступу (за запитом, шляхом особистого ознайомлення) до інформації, важливої у процесі ухвалення рішення, і порядок участі громадськості у процедурі ОВД, окрім аспектів роботи Реєстру з ОВД, що залишаються незмінними та регулюються законами Укра-

їни «Про доступ до публічної інформації», «Про інформацію», «Про ОВД» та відповідними підзаконними актами [7, с. 5]. Погоджуємося з таким висновком, проте зауважимо, що обмеження роботи публічного реєстру не є тим самим, що й обмеження доступу до документа. Публічний реєстр є лише одним із способів забезпечення доступу до публічної інформації та не обмежує можливість застосування такого способу, як запит на доступ до публічної інформації.

Отже, оновлений в умовах воєнного стану режим надання доступу до документації з ОВД для потреб участі у процедурі суттєво обмежує права та можливості громадськості, порушує низку міжнародних зобов'язань і положень національного законодавства.

У контексті реалізації Плану відновлення України здійснення проєкту з удосконалення процедури ОВД слушною є пропозиція про необхідність створення та впровадження нового, більш функціонального реєстру з ОВД, його інтегрування до Єдиного порталу державних послуг «ДІЯ», забезпечення можливостей для громадськості подавати пропозиції та зауваження до документації під час процедури ОВД через додаток «ДІЯ», спрощення порядку проведення громадських обговорень.

Висновки. Отже, під час планування повоєнного відновлення України обов'язковому врахуванню підлягає довікільєвий компонент, а принцип сталого розвитку повинен бути основоположним для формування програм і складення переліку заходів. Воно повинно бути збалансованим як з погляду управлінського впливу, так і в часовому та просторовому розумінні, відображати державницьку позицію з інтеграції екологічної складової частини до всіх реформ і проєктів із відновлення України.

У результаті проведеного аналізу стратегічних цілей, завдань, проєктів і заходів національної програми «Відбудова чистого та захищеного середовища» у контексті Плану відновлення України варто відзначити, що їх упровадження має забезпечити реалізацію екологічної політики відповідно до євроінтеграційного напрямку розвитку України та Європейського зеленого курсу. Для забезпечення ефективного відновлення України також треба провести відповідні дослідження та розробки, згодити національне законодавство з ухваленими в рамках ЄЗК документами й іншими ратифікованими Україною міжнародними конвенціями й угодами, а також здійснити низку реформ у різних галузях суспільного життя.

Список використаних джерел:

1. Планування відновлення довкілля : аналітична записка МБО «ЕПЛ». 2022. 55 с. URL: <http://epl.org.ua/eco-analytics/planuvannya-vidnovlennya-dovkillya/>.
2. Проєкт плану відновлення України. *Матеріали робочої групи «Екологічна безпека»* / Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Липень 2022. 108 с. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62cd2e0ba5613c953a9b52d4_Lugano%20Declaration_UA.pdf.
3. Підсумковий документ Міжнародної конференції з питань відновлення України (URC 2022) «Декларація Лугано» (Лугано, 4–5 липня 2022 р.) URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62cd2e0ba5613c953a9b52d4_Lugano%20Declaration_UA.pdf.
4. Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України від 20 березня 2018 р. № 2354–VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>.
5. Директива 2001/42/ЄС Європейського парламенту та Ради від 27 червня 2001 р. про оцінку наслідків окремих планів та програм для довкілля. URL: old.minjust.gov.ua/file/32990.docx.
6. Директиви 2003/4/ЄС Європейського парламенту та Ради від 28 січня 2003 р. про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС. URL: <https://mepr.gov.ua/news/31277.html>.
7. Доступ до інформації для потреб участі громадськості у процедурі ОВД в умовах воєнного стану : аналітична записка БФ «ЕПЛ» із пропозиціями для центрального уповноваженого органу. 2022. 13 с. URL: <http://epl.org.ua/eco-analytics/dostup-do-informatsiyi-dlya-potreb-uchasti-gromadskosti-u-protseduri-ovd-v-umovah-voeynogo-stanu/>.

References:

1. Planuvannya vidnovlennya dovkilliya : Analitychna zapyska MBO "EPL" (2022) [Environmental restoration planning : Analytical note of the "EPL"]. 55 s. URL: <http://epl.org.ua/eco-analytics/planuvannya-vidnovlennya-dovkilliya> [in Ukrainian].
2. Proekt Planu vidnovlennya Ukrayiny Materialy robochoyi hrupy "Ekolohichna bezpeka". Natsional'na rada z vidnovlennya Ukrayiny vid naslidkiv viyny. Lypen' 2022. 108 s. [Project of the Recovery Plan of Ukraine Materials of the working group "Ecological safety". The National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War. July 2022.] URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62cd2e0ba5613c953a9b52d4_Lugano%20Declaration_UA.pdf [in Ukrainian].
3. Pidsumkovyy dokument Mizhnarodnoyi konferentsiyi z pytan' vidnovlennya Ukrayiny (URC 2022) "Deklaratsiya Luhano" (Luhano, 4–5 lypnya 2022 r. [Final document of the International Conference on Reconstruction of Ukraine]. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62cd2e0ba5613c953a9b52d4_Lugano%20Declaration_UA.pdf [in Ukrainian].
4. Pro stratehichnu ekolohichnu otsinku : Zakon Ukrayiny vid 20 bereznya 2018 r. № 2354–VIII [On strategic environmental assessment : Law of Ukraine]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2354-19> [in Ukrainian].
5. Dyrektyva 2001/42/YES Yevropeys'koho Parlamentu ta Rady vid 27 chervnya 2001 r. pro otsinku naslidkiv okremykh planiv ta prohram dlya dovkilliya [Directive 2001/42/EC of the European Parliament and the Council of June 27, 2001 on the assessment of the consequences of certain plans and programs for the environment]. URL: old.minjust.gov.ua/file/32990.docx [in Ukrainian].
6. Dyrektyvy 2003/4/YES Yevropeys'koho Parlamentu ta Rady vid 28 sichnya 2003 r. pro dostup hromads'kosti do ekolohichnoyi informatsiyi ta pro skasuvannya Dyrektyvy Rady 90/313/YEES [Directive of the European Parliament and the Council on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC]. URL: <https://mepr.gov.ua/news/31277.html> [in Ukrainian].
7. Dostup do informatsiyi dlya potreb uchasti hromads'kosti u protseduri OVD v umovakh voyennoho stanu : Analitychna zapyska BF "EPL" iz propozyziyamy dlya tsentral'noho upovnovazhenoho orhanu [Access to information for the needs of public participation in the ATS procedure under martial law : Analytical note of BF "EPL" with proposals for the central authorized body]. 2022. 13 s. URL: <http://epl.org.ua/eco-analytics/dostup-do-informatsiyi-dlya-potreb-uchasti-gromadskosti-u-protseduri-ovd-v-umovah-voyennogo-stanu/> [in Ukrainian].